

An
der Schönen
blauen
Donau

Ödön von Horváth

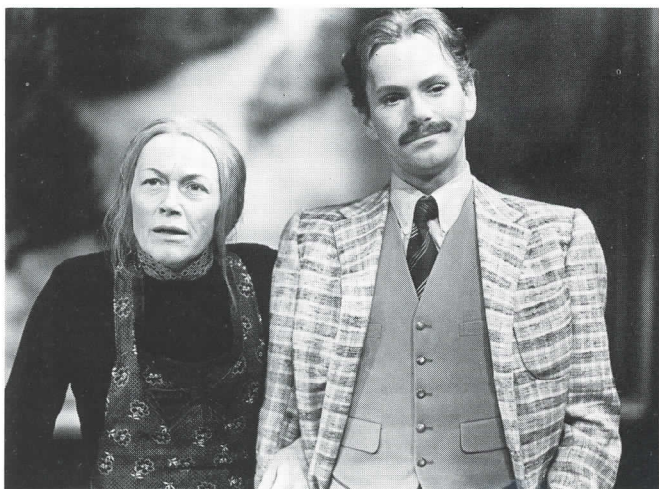
Aarhus Teater
Store Scene

Herover: Anne-Vibeke Mogensen

Øverst t.v. og i midten: Tove Wisborg og Lars Junggreen

Nederst: Edith Thrane og Lars Junggreen

Børn i Wiener Wald, gæster i krohaven, cabaretpiger og tjenere:

Susan Erritzøe, Ane Iuel, Malene Würtz Clausen, Birgit Thøt Jensen, Katrine Skovsgaard Rasmussen, Lars Martin Bjerregaard, Jan Erik Hansen, Niels Rokkjær, Knud E. Petersen, Axel Volmer Kjærulf Halle, Harry Rugholm Henriksen og Helga Poulsen.

Regissør: Allan Lauridsen
Regissørass.: Eva Dahl
Suffli: Anette Walsøe
Lydass.: Kurt Bøje og Kim Engelbrecht
Lysass.: Orla Pind og Knud Jacobsen

Programforside og plakat:
Bo Bendixen
Foto fra afsluttende prøver:
Rolf Linder

Programredaktion:
Steen Mourier
Oversættelse af programtekster:
Berthold Lorenzen

Oversættelse af sange:
Holger Boland

Produktionsleder: Jørn Walsøe
Overregissør: Max Hansen

Scenemester: Kai Johansen
Tonemester: Jens Ravn
Belysningsmester: Niels Emil Larsen
Malersal: Jens-Anker Olsen
Skræddersal: Hanne Gissel
Frisør: Joan Gylling
Rekvisitører: Frode Sørensen og Viggo Jensen

Teaterforlag: Arlecchino
Teaterchef: Jacob Kielland
Premiere: 10. maj 1980
Spilles frem til 21. juni
Aarhus Teater Store Scene

Tryk: Kannike Tryk, Århus

An der Schönen Blauen Donau

Folkeskuespil af Ödön von Horváth

Isenesættelse:
ASGER BONFILS

Scenografi og kostumer:
NINA SCHIÖTTZ

Lysdesign:
BENNY RÜNITZ

Oversættelse:
MARGIT METHLING

Musikalsk ledelse:
PETER BECK

Personerne:

Alfred	Lars Junggreen
Moderen	Tove Wisborg
Bedstemoderen	Edith Thrane
Ferdinand von Hierlinger	Svend Dam
Valerie	Marianne Flor
Oskar	Lars Lohmann
Ida	Katrine Skovsgaard Rasmussen
Havlitschek	Ole Thestrup
Ritmesteren	Karl Erik Christophersen
En fornem dame	Vibeke Kull
Tryllekongen	Aksel Erhardsen
Marianne	Anne-Vibeke Mogensen
To tanter	{ Lise Wantzin Ruth Brejnholm
Erich	Asger Reher
Emma	Susanne Oldenburg
Helene	Ruth Brejnholm
Tjenestepigen	Birgit Thøt Jensen
Baronessen	Lizzi Lykke
Skriftefaderen	Ulf Stenbjørn
Mister	Folmer Rubæk
Konferencieren	Erling Dalsborg

Handlingen foregår i tiden omkring 1930 i Wiens
8. distrikt, i Wiener Wald og ude i Wachau.

Skuespil i 3 dele – Pause efter 2. del.

Forestillingen slutter ca. kl. 22.45.

Orkestermedlemmer:

Peter Beck (klaver og harmonika)

Rudolf Bräuer (citar)

Stefan Johansen (guitar og trommer)

Frode Thomsen (violin og tenorsaxofon)

Ole Thestrup og Lars Lohmann

Ödön von Horváth om sin opvækst

Jeg fødtes den 9. december 1901 i Fiume ved Adriaterhavet klokken kvart i fem om eftermiddagen (i følge en anden overlevering klokken halv fem). Da jeg vejede 32 pund, forlod jeg Fiume og flakkede om – dels i Venezia, dels på Balkan og oplevede alt muligt – bl. a. mordet på kong Alexander af Serbien og hans hustru. Da jeg var blevet 1,20 m høj, tog jeg til Budapest og boede dér, indtil jeg var 1,21 m høj. Der besøgte jeg flittigt de talrige børnelegepladser og vakte ubehagelig opsigt på grund af mit sværmeriske og skadefro væsen. Da jeg var blevet 1,52 m høj, vågnede Eros i mig, uden dog i første omgang at volde mig besvær (min kærlighed til politik var allerede dengang ganske åbenlys). Min interesse for kunst og især litteratur vågnede relativt sent (da jeg var 1,70 m høj), men først ved 1,79 m fik den magt over mig – ganske vist ikke nogen uimodståelig magt – og dog! Da verdenskrigen brød ud, var jeg allerede 1,67 m høj, og da

Ödön von Horváth

den sluttede, havde jeg nået 1,80 m (jeg voksede meget under krigen). Da jeg var 1,69 m høj, havde jeg min første rigtige seksuelle oplevelse – og i dag, hvor jeg forlængst er holdt op med at vokse i højden, tænker jeg med stille vemod på disse forventningsfulde dage. I dag vokser jeg i bredden, men det kan jeg ikke sige noget om, da der er gået for kort tid.

Instinkt – ikke intellekt

Jeg mener, at der bør ske en fornyelse af folkeskuespillet, dvs. af et stykke, hvori problemerne formuleres og behandles så populært som muligt: folkets problemer – dets dagligdags bekymringer – set med folkets øjne: et folkeskuespil, der i ordets bedste forstand er rodfæstet, og som måske motiverer andre til medarbejde i samme retning, for at der kan skabes et virkeligt folkeligt teater, som appellerer til folkets instinkter og ikke til dets intellekt. I et folkeskuespil er det dog en absolut nødvendighed, at der står et menneske på scenen. Endvidere: Mennesket levendegøres først ved sproget. Men i Tyskland og de andre europæiske stater er 90 % mere eller mindre renlivede småborgere – i hvert fald er de småborgere. Vil jeg skildre folket, kan jeg naturligvis ikke blot nøjes med de 10 %, men må som samtidens historieskriver beskrive den store masse.

»Hele Tyskland skal det være!«

Ödön von Horváth, Om folkeskuespillets fornyelse.

Begyndelse – ikke løsning

Slutningen i de fleste af Horváths stykker indeholder kimen til en ny skæbnesvanger begyndelse, da problemerne ikke får nogen tilfredsstillende løsning. Bag denne metode gemmer sig forfatterens krav til tilskuerne om at kende sig selv og at efterprøve deres handlemåde. »Som i alle mine stykker« – således skriver han i sine randbemærkninger til sit drama »Tro, kærlighed, håb« fra 1932 – »prøvede jeg også denne gang at være så hensynsløs som muligt over for dumhed og løgn, for denne hensynsløshed er vel nok den vigtigste opgave for en skønlitterær forfatter, som undertiden bilder sig ind, at han kun skriver, for at menneskene kan nå frem til selverkendelse.«

Hansjörg Schneider, »Kampen mellem individ og samfund« (1969)

Lars Junggreen og Anne-Vibeke Mogensen

Tove Wisborg, Aksel Erhardsen, Lars Lohmann, Anne-Vibeke Mogensen og Edith Thrane

Egoistiske – ikke onde

Horváth understreger flere gange, at menneskene egentlig ikke er onde. »Ganske vist«, skriver han i »Kasimir og Karoline«, »bliver de af vort nuværende økonomiske system tvunget til at være mere egoistiske, end de ellers ville være, da de jo på en eller anden måde må hutle sig gennem tilværelsen.« Horváth giver ikke noget svar på, hvordan denne tilstand kan ændres. Han erkender ganske vist den revolutionære arbejderklasses gennemslagskraft og betydning og kommer i sin roman »Den evige spidsborger« fra 1930 til den konklusion, at fremtiden tilhører denne klasse«, men han drager ingen konsekvenser heraf. Til syvende og sidst står han – som andre borgerlige skribenter fra samtiden – fremmed over for proletariatets verden, hvilket kan ses på de i hans stykker optrædende arbejderfigurer, som snarere viser småborgerlige end revolutionære træk. Som objektiv samtidshistoriker evner han kun at registrere og påvise samfundsforhold, og som forfatter ser han sin opgave i »en skildring af verden, sådan som den nu engang desværre er«.

Imod dumhed og løgn

Med et ubestikkeligt, ja ubarmhjertigt blik gennemlyste han sin samtids småborgerskab og afslørede dets opførsel, følelser og handlinger. Man bebrejdede ham, at han var for barsk – for kynisk. Men det påvirkede ikke Horváth. Kompromisløst og uanfægtet fortsatte han sin vej ...

Hvad kunne man fremover have ventet fra den tidligt afdødes pen? Spekulationer er ørkesløse. Han havde planlagt et storslået værk om mennesket. Det blev ikke til noget, men de første kapitler foreligger i hans folkeskuespil. Selv om de hver for sig behandler deres eget emne, er de som helhed et tidsbillede, skrevet af en digter, der om sig selv sagde: »Der er kun to ting, som jeg vender mig imod: dumhed og løgn. Og to ting, som jeg går ind for: fornuft og ærlighed«.

Hansjörg Schneider, »Kampen mellem individ og samfund« (1969)

Asger Reher, Marianne Flor og Karl Erik Christophersen

Anne-Vibeke Mogensen og Lars Lohmann

Lars Junggreen og Marianne Flor

I baren Lizzi Lykke, yderst t.h. Erling Dalsborg

Tidstavle

- 1901 9. dec. Edmund (Ödön) Josef von Horváth fødes i Susak, en forstad til Fiume (nu: Rijeka)
faderen: diplomat dr. Edmund Josef von Horváth (1874–1950)
- 1902 sommeren: familien flytter til Beograd.
- 1903 11. juni: Kong Alexander I. af Serbien og hans hustru Draga myrdes i Beograd.
- 1908 Flytning til Budapest. Ödön får sin første undervisning i ungarsk.
Forværring af de nationale modsætninger i Østrig-Ungarn.
- 1909 Faderen forflyttes til München. Ödön bliver i Budapest, hvor han får en streng religiøs opdragelse på en kostskole.
- 1912 oktober: 1. balkankrig: Tyrkiet angribes af Bulgarien, Grækenland, Serbien og Montenegro. 2. balkankrig: sejrherrene sloges om byttet efter Tyrkiets nederlag.
- 1913 Fredsslutning i Bukarest (august).
- 1913/14 Ödön von Horváth flytter til sine forældre i München. Skolegang på K. Wilhelms-gymnasiet. Uoverensstemmelser med religionslæreren kommer til at præge hans opfattelse af religionen.
- 1914 28. juni. Mordet på den østrigsk-ungarske tronarving Franz Ferdinand og hans hustru i Sarajevo udløser den første verdenskrig.
Faderen indkaldes, men sendes tilbage fra fronten i 1915.
- 1916 Flytning til Pressburg (Bratislava). Ödön forsøger sig som forfatter.
- 1918 Endnu før krigens afslutning bliver dr. Horváth forflyttet til Budapest, hvor Ödön viser stor interesse for de magtpolitiske kampe.
- 1918 28. okt.: Østrig-Ungarn går i opløsning.
16. nov.: Ungarn erklæres til folkerepublik.
- 1919 Familien Horváth forlader Ungarn og søger midlertidigt tilflugt i Wien, senere i Bayern. Ödön bliver hos sin onkel i Wien – tager studentereksamen.
September: Adolf Hitler bliver medlem af det i januar oprettede Tyske Arbejderparti (DAP).
15. oktober: Ödön immatrikuleres ved universitetet i München. Studerer filosofi og germanistik.
- 1920 24. februar: DAP forkynnder i München sit partiprogram. Navneforandring til NSDAP.
- 1920/21 Anerkendelsen af krigsskadeerstatningerne på 132 milliarder guldmark fører til inflationen i Tyskland.
29. juli: Hitler bliver partiformand i NSDAP.
- 1922 Ödön von Horváth udsender sin bog »Buch der Tänze« i et oplag på 5000 eksemplarer.
- 1923/24 Ödön flytter til sine forældres landsted i Murnau. Flere ugers ophold i Paris – beslutter sig til at slå sig ned i Berlin.
- 1923 27.–29. juni: NSDAP's første »Reichsparteitag« i München.
12. september: 100 millioner mark = 1 US dollar.
8./9. november: Hitlers kupforsøg i München nedkæmpes af Bayerns regering.
November: Inflationen når sit højdepunkt: 4,2 milliarder papirmark = 1 US dollar.
23. november: Både det nationalsocialistiske og det kommunistiske parti forbydes i Tyskland.
- 1924 26. marts–1. april: Proces mod Hitler i München.
Hitler idømmes 5 års fængsel på fæstningen Landsberg, hvor han skriver »Min kamp«.
- 1925/28 Ödön von Horváth er produktiv som forfatter. Bl. a. udgives »Revolte auf der Cote 3018« og »Sladek, der schwarze Reichswehrmann«.
- 1929 1. januar: 2,9 millioner arbejdsløse i Tyskland.
25. oktober: »Den sorte fredag« på New York-børsen udløser den økonomiske verdenskrise.
- 1930 1. januar: 3,2 millioner arbejdsløse i Tyskland.
14. september: Ved rigsdagsvalget får NSDAP 107 pladser og bliver det næststørste parti efter SDP.

- 1931 1. januar: arbejdsløshedstallet er steget til 4,9 millioner.
 20. marts: »Italienische Nacht« – et angreb på det åndelige forfald – især i Tyskland – uropføres i Berlin.
 24. oktober: På forfatteren Carl Zuckmayers initiativ tildeles Ödön von Horváth Kleist-prisen.
 2. november: urpremiere på »Geschichten aus dem Wienerwald« (= »An der schönen blauen Donau«) bliver en afgørende succes.
 Folkeskuespillet »Kasimir und Karoline« afsluttes.
- 1932 Arbejdsløshedstallet er steget til 6,2 millioner.
 31. juli: Ved rigsdagsvalget bliver NSDAP Tysklands stærkeste parti.
 18. november: urpremiere på Kasimir und Karoline.
- 1933 30. januar: Adolf Hitler bliver rigskansler.
 27. februar: Rigsdagsbranden i Berlin.
 28. februar: lovgivning »til beskyttelse af Folk og stat«. Horváths stykker, bl. a. »Tro, Kærlighed, Håb« stryges på tyske sceners repertoireplan. Han forlader Tyskland og rejser til Salzburg – senere til Wien.
 27. juni: Tysklands politiske partier tvinges til at opløse sig selv.
 13. september: I Østrig ophæver Engelbert Dollfuss den parlamentariske forfatning.
- 1934 Horváth rejser igen til Berlin og optages i RDS (det rigstyske forfatterforbund) den 11. juli. Planlagte premierer i Wien aflyses.
 25. juli: den østrigske forbundskansler Dollfuss myrdes under et nazistisk kupforsøg.
 30. juli: Dr. Kurt Schuschnigg bliver hans efterfølger og fortsætter hans politik.
 28. august: den tyske rigspræsident von Hindenburg dør – den tyske hær aflægger ed på Hitler.
- 1935 Værnepligten genindføres i Tyskland.
- 1936 1. april: værnepligten indføres i Østrig.
 11. juli: overenskomst mellem Østrig og Tyskland til genetablering af et venskabeligt forhold.
 Ödön von Horváth opholder sig i denne periode for det meste i Wien. Da han om efteråret besøger sine forældre i Possenhofen, meddeles det ham, at han skal forlade Tyskland i løbet af 24 timer.
- 1937 24. februar: Horváth ekskluderes fra det rigstyske forfatterforbund. Om efteråret påbegynder han sin roman »Et barn af vor tid«, som afsluttes inden årets udgang.
- 1938 Horváth lider under stærke depressioner og økonomiske bekymringer.
 10. januar: Berlins Gestapo kræver Horváths roman »Gudløs ungdom« sat på indeks over »skadelig og uønsket litteratur«.
 12. februar: Den østrigske forbundskansler Dr. Kurt Schuschnigg besøger Hitler og afgiver et løfte om nazisters optagelse i den østrigske regering.
- 1938 18. februar: Nazisten Arthur Seyss-Inquart bliver østrigsk indenrigsminister.
 10. marts: Hitlers ultimatum til Østrig.
 11. marts: Kurt Schuschnigg træder tilbage. Seyss-Inquart bliver hans efterfølger.
 12. marts: Tyske tropper marcherer ind i Østrig. Ingen kamphandlinger.
 14. marts: Østrigs indlemmelse i det tyske rige proklameres officielt.
 16. marts: Ödön von Horváth forlader Wien og rejser til Budapest.
 24. april: Konrad Henleins sudetertyske parti kræver oprettelse af en tysk stat i Tjekkosllovakiet.
 I begyndelsen af maj rejser Horváth fra Budapest over Jugoslavien–Triest–Venezia–Milano til Zürich.
 28. maj ankomst til Paris til forhandlinger med oversætteren Armand Pierhal og filminstruktøren Robert Siodmak.
 1. juni henimod kl. 19.30 dræbes Horváth af en nedstyrtende gren over for Theatre Marigny. Begraves den 7. juni på kirkegården St. Ouen i den nordlige del af Paris.

(Udarb. af teaterarkivar B. Lorenzen).

Karl Erik Christophersen, Marianne Flor og Folmer Rubæk

Aksel Erhardsen og Marianne Flor

Aksel Erhardsen og Anne-Vibeke Mogensen

Sagt i stykket - skrevet i bladene

Alfred i stykket:

Arbejde i gammeldags forstand betaler sig ikke mere. Den, der vil frem i verden, må benytte sig af andres arbejde.

Thorkild Kristensen i Politiken 22. april 1980:

Overskrift: »Millionær på dansk jord - nu flytter han til Spanien«: Jeg har altid ønsket at være min egen lykkes smed, og det har jeg større chancer for dér end andre steder. Jeg indrømmer, at det er godt for nogle at leve med fint-masket sikkerhedsnet spændt under sig, men jeg kan ikke lide, at nettet skal trækkes hen over hovedet på alle i samfundet.

Læserbrev i Aarhus Stiftstidende 12. april 1980:

Tænker man sig nu, at de få, der stadig er i arbejde, går hen og siger til sig selv, at nu kan det ikke betale sig at arbejde mere, hvad så? Personligt tror jeg, at vi er tæt på dette.

Tryllekongen i stykket:

Slip ikke autoriteten! Hold afstanden! Patriarkat, ikke matriarkat! Op med hovedet! Tommel-fingeren nedad!

Læserbrev i Jyllands-Posten 22. april 1980:

Mon ikke det, vi mangler i det her land, er en stærk mand, der kan sige hold kæft og med sin optræden forskåne os for at høre om al den uenighed, der hersker mellem regeringens medlemmer.

Interview med ØK-chef Mogens Pagh i Billed Bladet juli 1979: Respekteret? Ja. Frygtet? Tjah. Men spørger man i kompagniet, om chefen også er lidt frygtet, så får man et ja. ØK. Ånden. Tradition. Og direktøren. Respekt. Ærefrygt!

Bedstemoderen i stykket:

Der kommer ikke noget ud af det, når velsignelsen fra oven ikke er med - og det skal der heller ikke! Hvor var vi så henne?

Impresario Eugen Tajmer i Billed Bladet juli 1979:

Man skal ikke sidde og blive sentimental. Men jeg har været hele turen igennem. Derfor er jeg dybt taknemlig for, at det hele er gået, som det er tilfældet. At jeg kan sidde her i mit dejlige hus med min dejlige familie og blive voksen ... Jeg takker Gud for alt!

Lars Lohmann og Karl Erik Christophersen

Svend Dam og Lars Junggreen

Alfred i stykket:

Vi mandfolk burde virkelig holde mere sammen. Vi er alt for naive.

Referat i Aarhus Stiftstidende 18. april 1980:

Landsformanden for Dansk Kvindesamfund, Grethe Fenger Møller: Der er vist ingen tvivl om, at mange mænd føler sig usikre og angste over de ting, der sker i kvindebevægelsen - og måske giver denne angst sig til tider også udslag i vold.

Marianne i stykket:

Far siger altid, at kvindens finansielle uafhængighed af manden er det sidste skridt mod bolchevismen.

Bogcitater i BT 28. april 1980:

Titel »Kærlighed« af psykolog Barbro Lennér-Axelsson:

Med sin fornuft synes manden, det er godt, at kvinden tager et ansvar, er med til at bestemme og tjene penge, men følelsesmæssigt og praktisk kan dette alligevel være truende for hans mandighed og selvfølelse. Dette er årsagen til mange konflikter i dagens samliv.

Valerie i stykket:

Hun troede, hun kunne lave verden om, som det passede hende - men verden går kun efter forstanden.

Indlæg i Jyllands-Posten 13. april 1980:

Professor Johannes Sløk citeres for: Jeg kan kun føle, hvad jeg kan udtrykke i sproget. Og jeg er ude af stand til at tænke længere, end mit sprog tillader.

Alfred i stykket:

Når man ingen børn har, så er man jo - sådan set, forbi ... man fortsætter ikke, men dør ud.

Om side 9-pigen Daisy i Ekstra Bladet 12. april 1980:

Hun føler sig fri som en fugl, også selv om hun er enlig mor til to. Og hun kunne godt tænke sig at få to mere, hvis hun finder den rigtige fyr.

Interview i Billed Bladet august 1979:

Sangerinden Gitte Hænning har ét stort ønske: at blive mor. Så vil hun flytte hjem til København, helst i nærheden af sin egen mor, og prøve at leve lidt mere stillfærdigt.

Valerie i stykket:

Når alt kommer til alt, er der aldrig nogen, der har skylden. Når alt kommer til alt, er det et spørgsmål om planeterne, hvordan man gensidigt »bestråler« hinanden og sådan ...

Introduktion af nyt uge-horoskop i BT 17. april 1980:

Det er den engelske astrolog Phyllis Naylor, der er damen bag de nye horoskoper i BT. Mrs. Naylor har i mere end en menneskealder beskæftiget sig med astrologi, og hun var en af de første i sit hjemland, der prøvede at udbrede kendskabet til astrologi og afmystificere det.

Under Fiskene i samme uge:

Hvis du overvejer at indgå i partnerskab, privat eller forretningsmæssigt, er dette en meget vigtig uge.

Forfatteren Jess Ørnsbo i Jyllands-Posten 27. april 1980:

Det forfærdelige er, at 90 procent af forældrene slet ikke lægger mærke til, at de har børn.

Tryllekongen i stykket:

I morgen har vi en ny krig! Og sådan må det være: krig vil der altid være! Krig er en naturlov! Akkurat som den kære konkurrence i forretningsverdenen.

Bogomtale i BT 12. april 1980:

Den tredje verdenskrig har allerede taget sin begyndelse. Det er det dramatiske budskab, som tidligere præsident Richard Nixon har til os, i en bog som udkommer om fjorten dage.

Nixons medicin over for alle disse ulykker er, at Vesten omgående går i gang med at opruste for alvor.